

INTERNATIONAL PROBLEMS SOCIETY & POLITICS

**The Journal of the Israel Association of Graduates
in the Social Sciences and Humanities (ISN-0020-840X)**
(Founded in 1963 by the IISIA – The Israeli Institute
for the Study of International Affairs).

Prof. M. Mushkat, The Editor

Members of the Editorial Board:

A. Cohen, D. Lutzky, H. Silfen and A. Tamir secretary to the editorial Board

Editorial Council:

M. Gani (Chairman); **A. Fine; R. Goldberg; H. Lamm** (Paris); **M. Maneli** (New York); **A. Manor; N. Nachmias; A. Wengierko; A. Bone; J. Ofek.**

Annual Subscription: \$30

Please send applications for subscriptions to: **International Problems, 21 Hess Street, Tel Aviv 63324, Israel.**

Please send manuscripts and books or reviews to the IISIA, POB 17027, Tel Aviv 61170, Israel.

The views expressed in the articles and other contributions which appear in **International Problems** are those of authors and are not to be taken as representing the views of either the Editorial Board or the Association as an independent body.

The object of the Journal, according to the tradition of the IISIA, is to foster the study of international law, international relations, political thought, peace and future research and problems of developing countries, and to seek a better understanding among nations, as well as the establishment of international relations on the basis of law and justice. To these ends the Association and the IISIA cooperate with similar institutes and societies in Israel and abroad.

בלפור ציינה מפנה בהסטוריה היהודית בת-זמננו. הגדרת ההצהרה הזאת כא- מצעי מלחמתי גרידא ("צעד במדיניות חוץ ומדיניות אימפריאלית של בריטניה בעת מלחמה" עמ' 298), היא פרשנות שהוכחה שוב ושוב על-ידי מדינאים בריטים שהיו בין מעצביה של המדיניות הזאת. לא רבים ההיסטוריונים שיסכימו לדברי פרופסור ויטל, כי למרות "הערך המוסרי הגדול" של הצהרת בלפור, ערכה המעשי "מוטל בספק רב" (עמ' 308). נצחון הציונות בשנת 1917 מפריך את טענתו הבסיסית, לפיה התנועה הציונית סבלה מ"מחסור במנהיגים יעילים, ומעל לכל, מאי-יכולתם של אלה שהתיימרו להנהיגה לעצב מדיניות יעילה..." (עמ' 89).

אי אפשר להעיר על כל הטעויות, החסרים והסתירות, אך לאחר בחינה יסודית של הספר עלינו לומר בעל כורחנו, שהוא אינו מצדיק את כותרתו, ובודאי אינו עושה צדק עם הנושא בו הוא עוסק.

ישעיהו פרידמן

II

יחזקל דרור*: אסטרטגיה- רבתי לישראל, אקדמון, ירושלים, 1989

הספר שואף לעסוק בנושא משמעותי ביו- תר. לכאורה אין הוא מתמקד בהיבטים טכניים-מנהליים אלא בבעיותיה העק- רוניות ביותר של המדינה, חזונה והא- מצעים להגשמתו. מבנה הספר, בהתאם לחלוקתו לנושאי-על שונים, מניח את התשתית הרעיונית-אינטלקטואלית להב- נת המלצותיו של המחבר; בהתאם לכך

* ירושלים, אקדמון, 1989. 359 עמודים.

הספר מחולק אנאליתית לשלושה חל- קים: יסודות, ממדים עיקריים וראייה משולבת, כהגדרותיו של המחבר. באמצ- עות הנהרת נושאי-על אלו מבקש דרור לגבש אסטרטגיה משולבת וכוללת לישר- אל ("אסטרטגיה-רבתי").

בחלקו הראשון של הספר מדגיש המחבר את ההכרח בראיה היסטורית ארוכת טו- וח כתנאי להבנת האפשרויות להבטיח את קיומה ועתידה של המדינה. דומה כי מעטים יחלקו על עובדה זו. השאלה והבעיה האמיתית הינן מהן האפשרויות המתודיות לעשות שימוש בידע היסטורי כדי לאתר אובייקטיבית פתרונות ארוכי טווח לבעיותיה המדיניות והבטחוניות של ישראל. הקשיים נובעים, אומנם, גם מן הזמינות של הידע ההיסטורי אך בעיקר מהיעדר שיטות מחקר מהימנות המבטי- חות פרשנות אובייקטיבית וממצה, עד כמה שניתן. "חשיבה בהיסטוריה", כלשו- נו של דרור, הינה מליצה אם לא מתלווית למושג זה הגדרה מגבשת של מתודות מת- אימות. דרור מסתפק בהתייחסות ל"מו- דרניזציה" כגישה אפשרית. אולם, דווקא גישה זו לוקה בחסרונות רבים, שכן היא עוצבה בעיקרה על-ידי אינטלקטוא- לים מערביים, רובם בארה"ב, אשר אינם בקיאים במציאות הפוליטית המזרח-תי- כונית, על מרכיביה היחודיים.

התבוננות בהיסטוריה מביאה את המחבר לשתי מסקנות יסוד: האחת טוענת כי הסכנות לקיום ישראל יוותרו בעינן כל עוד העולם הערבי-מוסלמי לא יקבל את ישראל כמרכיב קבוע ומובן מאליו או עד שכוחה של ישראל די יהיה בו כדי לאיין כל סכנה כאמור. המסקנה, על שני מרכיביה אינה ממצה את בעית היסוד של התקיימות ישראל במרחבים טריטור- ריאליים ערביים-מוסלמיים. דרור אינו מתייחס להיבט אחר של הבעיה: מידת הנכונות החלקית בלבד של החברה היש- ראלית לחיות בשלום עם שכנותיה ועם הפלשתינאים, כאשר התנאים לשלום אי- נם אופטימליים, וכרוכות בהן סכנות מסויימות, נוסף לצורך בויתורים טרי-

צורך אובייקטיבי בנקיטה בקו מדינאות נתון, לרוב-רפורמות ושינויים פוליטיים אחרים.

בספר מצויות מסקנות וטענות אחרות מעניינות לכשעצמן. אך חלקן של הטענות אינו מוכח; וזאת למרות שהן מעוררות מספר תמיהות. הנה, לאחר הצבה שיטתית וטובה של כלל המשתנים, היכולים להשפיע על הערכת מצב לאומית ארוכת-טווח, מתייחס המחבר לאפשרות כי ישראל אל תעצב את התנאים במזרח-התיכון על-פי אינטרסים ראשוניים שלה. טענתו הינה כי ישראל צריכה "לרסן" את מגמתו ההרסנית של האיסלם ואת העוינות כל-פיה. דרוור גם מייעד לישראל תפקיד של עיצוב התנאים האיזוריים הטובים ביותר לתושבי כל האיזור. תמוה כי לאחר כישלונה של דוקטרינת מלחמת-מנע (עיין ערך: מלחמת לבנון) ונוכח צמיחת טירור שיעי קיצוני, ומרי עממי בשטחים ("אינתיפאדה"), מייעד דרוור לישראל תפקיד של מעצמה איזורית המתיימרת ליוזמות, כולל צבאיות, כדי לעצב תנאים מדיניים וצבאיים הנוחים לה. ההיסטוריה של מלחמות ישראל מלמדת כי מלחמות מוצלחות, על-פי כל קריטריון שהוא, חייבות בהסכמות ציבורית ובמוטיבציה עממית, שיסודה בתחושת חרדה נוכח סכנה מוחשית ביותר וממשית להשמדה. דרוור מודע לעובדות אלו, אך זאת אינו משולב באופן הדוק דיו בתפיסתו הכוללת את האסטרטגיה הרצויה לישראל.

דרוור מנתח בהרחבה את הבעיה הפלשתינאית. התייחסותו הבסיסית מניחה, ובצדק, כי הפלשתינאים הינם תנועה לאומית המגוייסת כיום ללחימה בישראל. דרוור גם מביא מספר דוגמאות מאלפות לעובדה כי הנושא הפלשתינאי כרוך בכשלי חשיבה רבים של מקבלי ההחלטות ומעצבי המדיניות בישראל. אחת הדוגמאות המובהקות לכך הינה אי-חזיוויה של האינתיפאדה. המחבר מפנה את תשומת ליבם של אותם פוליטיקאים ל"רוח התקופה", משמע: כי יתכן מצב בו הנטיית ההיסטוריות הכלליות תיטנה לרעת

טוריאליים. במילים אחרות – מסקנתו של דרוור משקפת עמדה ישראלית רווחת כאילו האשם בהשתררות הסכסוך הינו כולו על הצד הערבי. לחלופין, דרוור מניח בחלקה השני של מסקנתו כי ישראל מסוגלת להגיע לעוצמה קריטית אשר תאפשר מניעת כל סכנה לביטחון ישראל. קשה לעקוב ולבחון כיצד נגזר רכיב זה במסקנתו מ"חשיבה היסטורית". טענתו גם עלולה להצדיק פסיביות מדינית-דיפלומטית, שכן היא מניחה מראש כי עיקר הפיתרון לסכסוך מצוי בהתנהגותו של הצד הערבי-פלשתינאי ולא בזו של הצד הישראלי. הקורא יכול ויתמה האם במסקנתו זו של דרוור אין הוא מתפקד כמתן שותף ושחקן יותר מכפי שהוא משמש כצופה אובייקטיבי.

מסקנת יסוד נוספת של דרוור קובעת כי כל עוד לא יפתר הסכסוך צריכים הנושאים המדיניים-בטחוניים, כהגדרתו של דרוור, להיות בראש סדר היום הלאומי. נכונותו של מחבר הספר להתמקד בבעיות פנים מותנית בשאלה עד כמה פיתרון של אלו משפר את העוצמה הלאומית. בהחלט אפשרי כי המחבר עצמו יצדיק, על-פי קו חשיבה זה, טיפול בכל בעיות החברה הרבות והחמורות של ישראל. אולם, עקרונות, המחבר ממליץ למעשה להמשיך בתוואי בו נקטו מעצבי-מדיניות ישראלים ימים עד כה והוא נוטה לזנוח בעיות כפער מעמדי, פערים עדתיים, הפליה קשה על רקע לאומי, איזורים לא מפותחים כנגב והגליל, ועוד... והכל בשם הביטחון הלאומי. חשיבה היסטורית מחייבת, דווקא, למסקנה הפוכה לפיה פיתרון בעיות פנים והשררת צדק חברתי חשובים לא פחות מהתמקדות באותן בעיות המוגדרות רק הן, באופן מוטעה אך שגורתי, כבעיות ביטחון לאומי.

לעומת כל אלה מצטיינת כתיבתו של דרוור באיתור הכשלים המאפיינים חשיבה לא נכונה של מדינאים. דרוור מגדיר את אחת הבעיות המרכזיות כ"אי-רציונאליות מוחלטת מניעה" ומבהיר כי פירושה ומשמעותה העדפת מערך ערכים סובייקטיבי על-פני

במקרה של פגיעה אפשרית בה תשאף לגמול קשה, אפילו דמוני, באויב. אך, מערכת כזו של דימויים עלולה לדרדר את הסכסוך, עקב הפיתוי להקדים ולתקוף את ישראל, וכן תקשה מאוד על שילובה של ישראל באיזור, ביחס לו היא מציבה במפורש, על פי המלצתו של דרור, מערכת של איומים קשים.

הספר עוסק בשני מימדים נוספים של הסכסוך. רמת על-מלחמה, קרי: נשק גרעיני, ורמת תת-מלחמה, קרי: לוחמה בא-יומי בטחון שוטף. ביחס לרמה הראשונה ממליץ דרור על המשך המצב הקיים, וזאת בהנחה כי התנאים האיזוריים לא ישתנו. זו אכן ההמלצה הכדאית ביותר, והיא עוצבה ונומקה בהרחבה בכתביו של פרופ' יאיר עברון (ראה: הדילמה הגרעינית של ישראל, תל-אביב: הקיבוץ המאוחד, 1987). אולם, תיתכן הפעלת נשק גרעיני גם על ידי קבוצות טרור. לכן, מאכזב כי בפרק הדין בתת-מלחמה אין דיון רציני בתרחיש אפשרי של סחיטה גרעינית. ברמת הבטחון היסודי-קונור-נציונלי ממליץ דרור על תורת מלחמה התקפית המציבה תכלית של שבירת רצון וכושר האויב להילחם, לטווח ארוך. אך, הצעה זו הועלתה גם בעבר על ידי דרגים שונים במערכת הבטחון; השאלה המשמעותית הינה עד כמה תורה כזו בציעה, ועד כמה חתירה אליה לא תסב נזק אדיר, כמו למשל עלות גבוהה מאוד של קורבנות. נוסף לכך, דרור ממליץ על פיתוח ורכישת נשק מתוחכם ביותר, אולם כדי לעמוד בנטל הכלכלי הכרוך בכך, תיאלץ ישראל לשנות גם את בסיס תורת הלחימה להתקפי פחות מזה בעבר.

אחד מן הפרקים המרכזיים בספר הינו זה המתמקד בתרחישים אפשריים של פתרון לבעיה הפלשתינאית. המלצתו של המחבר, הבוחן כעשר אפשרויות פתרון, הינה על הפיכתה של ירדן למדינה פלש-תינאית, והסדר "ירב מימדי" ביחס לשטח-חיים. אין זה המקום המתאים להמליץ על פתרון ריאלי; לפחות יותר מזה לו חותר המחבר המניח כי התערבות בגורלו של

האינטרסים הישראליים. ניתוחו זה של דרור נראה רלוונטי במיוחד נוכח השינויים המתחוללים כיום באירופה המזרחית ובברית המועצות; אלה יכולים לשאת בחובם גם השלכות שליליות למעמדה הבינלאומי של ישראל, עקב דרישות בינלאומיות לנסיגה ישראלית מהשטחים. בכך תורם המחבר להנהרה טובה יותר של המציאות הרלוונטית לקבלת החלטות. יחד עם-כך, המחבר אינו מבהיר די מהי משמעות תופעה זו, של רוח התקופה, לאסטרטגיה הרצויה לישראל. ההמלצה העיקרית הינה כי ישראל צריכה לחולל תפנית משמעותית בתהליכים היסטוריים הרלוונטיים לעתידה.

ככלל, דרור מונה באופן מעניין, אם כי לא תמיד ממצה, את הסיבות לקשיים לחולל בישראל שינויים משמעותיים. חר-סר גמישות ממסדית, תחושה מוגזמת של הצלחה הירואית ואיגואיזם ממסדי הן חלק מהסיבות. המחבר קובע, ובצדק, כי ישראל נופלת קורבן לשיגעון גדלות מזה, ולשיגעון קטנות מזה. כדי הצליח במשימה לגבש אסטרטגיה רציונלית המביאה לשינוי מכריע יש, לדעתו של המחבר, להגדיר את "יתרון הנטו התכליתי" של ישראל. הכוונה היא כי יש לאתר את אותם מרכיבים בעוצמה הלאומית המאפשרים לישראל לצבור יתרון משמעותי על אויביה. ראוי לציין כי נקודת המוצא של דרור הינה קונפליקטואלית. הוא עוסק בהנחה של איבה עתידית ולא של שלום עתידי.

חלקו השני של הספר עוסק במימדים העיקריים של האסטרטגיה המומלצת לישראל. המחבר ממליץ לישראל לשאוף בטווח הארוך להשתלבות במזרח התיכון, תוך מודעות לקיומו של איסלם תוסס ועויין. המסקנה נכונה, אך עומדת בסתירה לטענה אחרת של המחבר הממליץ על אסטרטגיה הכוללת גם מרכיב של מלחמת מנע כאמצעי להבטחת האינטרסים הלאומיים החיוניים. מרכיב אחר, אותו דרור מדגיש, הינה מערכת של דימויים המבהירה כי ישראל שואפת לשלום אך

כאמצעי לחץ של ממש על הממסד הפרו-ליטי והבטחוני כדי להביא לרפורמות, בפרט, ולשפר את הוויות החיים בישראל. ובנפשנו הדבר!!!

* דר' גד ברזילי, החוג למדע המדינה, אוניברסיטת תל-אביב

III

Ilan Peleg and Ofira Seliktar,
**The Emergence of Binational
Israel**

**The Second Republic in the
Making** (Westview Press,
.1989) 235 pp.

המציאות הדמוגרפית, בשטחים הנתונים לשליטת ישראל, מעידה על עליה הדרגתית אך קבועה באחוז התושבים הערביים מכלל האוכלוסיה בתחומי הקו הירוק ושטחי יהודה, שומרון וחבל עזה (להלן השטחים). אומנם, הריבוי הטבעי של ערביי ישראל מצוי בירידה מאז שנות השבעים, בעוד הריבוי הטבעי של האוכלוסיה היהודית מצוי בעליה, בעיקר בקרב האוכלוסיה החרדית. אולם, אוכלוסית ערביי השטחים הינה בעלת הגידול הדמוגרפי הגבוה ביותר, מכלל הסקטורים הנתונים לשלטון ישראל, ומתאפיינת בריבוי טבעי מן הגבוהים בעולם (מגמה זו תמשיך מן הסתם, שכן חציוני הגיל בשטחים מעידים על אוכלוסיה צעירה ביותר, לערך בת 15 שנים). כמובן כי דמוגרפיה בלבד איננה בהכרח משתנה פוליטי בר משמעות. על כן יש חשיבות רבה להגדרתם של התושבים את זהותם הפוליטית.

מרביתם המכרעת של ערביי ישראל מגדירים את עצמם כפלשתינאים, וכמובן, זו הגדרתם הפוליטית של ערביי השטחים. יוצא מכך, כי בשטחי ארץ-ישראל מצויים כ-38% פלשתינאים המגדירים את עצמם כבעלי זהות לאומית פלשתינאית. מציאות זו אכן יכולה להוביל לדו-לאומיות פוליטית. הספר מבהיר כי דו-לאומיות כלומר-קיום בצוותא, במסגרת אותה יח-

משטר אחר הינו פתרון מוסרי ובר ביצוע. אך גם לשיתתו של דרור חסר מאוד ניתוק מעמיק, היסטורי-פילוסופי ומוסרי ביחס ליסודותיו של הסדר מוצע כזה. יש גם לחשוב האם מאמציה של ישראל להרס המשטר הירדני הנוכחי הולמים קריטריונים של נאורות מדינאית, ובמיוחד נוכח המלצתו, הנכונה של דרור, כי ישראל תשתלב במזרח התיכון ולא תגיע למתחים מיותרים עם העולם המוסלמי. תמהני.

לעומת זאת הפרק הדין בערביי ישראל הינו מצויין. דרור מאיר היטב את התופעה של היווצרות מדינה דו-לאומית (הוא מכנה אותה רב לאומית), עומד על משמעות התהליכים, של פלשתיניזציה, לעתיד המשטר ומציע פתרונות לשם שילוב גובר של הערבים בחיי המדינה תוך דגש על מתן אוטונומיה וחלוקת תגמולים שלטוניים.

חבל כי הספר חסר דיון מקיף בשאלה כיצד בונים שלום; סוגיה החשובה דווקא עתה כאשר ברור בעליל עד כמה יש החוששים משלום כתחליף לסטטוס קוו, אפילו בתקופת האינתיפאדה. אולם המחבר תורם לנושא השלום בהיבט אחר הוא מדגיש את חשיבותה של אסטרטגית שלום השמה דגש על אקטיביות דיפלומטית כאמצעי לקדם תהליכים ואף ליצור תהליכים נוחים לישראל.

סיכומם של דברים למרות הערות, שנוע' דו לא לבקר גרידא אלא לתרום להארת נושאים עקרוניים, דומני כי ספרו של דרור הינו ספר חשוב, שנכתב על ידי איש מדע רציני, המיועד והמסוגל לעודד לוי-כוח ציבורי מפרה ביחס לעתידה המדינית של ישראל. סיומו של הספר עוסק בצורך ברפורמות מבניות כדי לעודד לרמת חשיבה מדינאית ברמה גבוהה יותר, למשל - הקמת מטה מקצועי לתכנון מדיניות ומערכת לניהול משברים ליד הממשלה וראש הממשלה. המלצות מבורכות אלו רק מלמדות עד כמה חשובה מעורבות גדולה יותר של אינטלקטואלים והציבור בכלל,